

i det moderne samfund; man føler også, at man virkelig har lært noget efter endt læsning. Bogen repræsenterer (endnu) et vægtigt bidrag til forståelsen af børneliv og samfundsliv i Danmark fra forfatternes hænder, og den giver en samlet og grundig gennemgang af nogle grundlæggende strukturer i samfundet, som med fordel kan læses af mange faggrupper.

Artiklerne tager afsæt i genstandsfelter, der vedrører børn, men kvaliteten af undersøgelsen gør, at jeg vil anbefale bogen til en bredere læserskare med interesser, der rækker ud over børne- og institutionsområdet, for eksempel forskere, studerende og praktikere med interesse for in- og eksklusionsprocesser, kulturelle distinktioner, sociale og moralske hierarkier osv.

*Ida Hammen, ph.d.-studerende
Institut for Samfund og Globalisering
Roskilde Universitetscenter*

IDA HARBOE KNUDSEN: *New Lithuania in Old Hands. Effects and Outcomes of Europeanization in Rural Lithuania.* London & New York: Anthem Press 2012. 204 sider. Illus. ISBN 978 0 85728 453 2 (hb). Pris: £ 60/\$ 99.

I monografien *New Lithuania in Old Hands* sætter Ida Harboe Knudsen sig for at analysere, hvordan EU's love bliver praktiseret og har fået betydning i Litauen siden landets optagelse i unionen i 2004. Monografien baserer sig på hendes ph.d.-afhandling, hvortil hun i to litauiske landsbyer i 2004 og 2006 udførte feltarbejde hos semisubsistenslandmænd, det vil sige familielandbrug på 1-10 hektar.

I beskrivelsen af EU's ekspansion introducerer Knudsen begrebet „Europeanization“. Det er forskelligt fra det ofte brugte „europeanization“, som med et instrumentalistisk udgangspunkt antager, at EU-loves udbredelse skaber ligheder med et EU baseret på de gamle (præ-2004) EU-landes forståelser af, hvordan Europa skal være. Med „Europeanization“ analyserer Knudsen, hvordan EU-love og initiativer bliver praktiseret og får betydning i forhold til allerede eksisterende strukturer i Litauen. „Europeanization“ eksisterer side om side med disintegrationen efter det socialistiske systems fald, hvilket især har haft betydning for omsætningen af EU-lovene til praksis. EU-love og -politikker bliver gennem såkaldte „practical negotiations“ forhandlet og implementeret på lokal vis, hvilket *modvirker* et litauisk metonym for EU, men producerer det, Knudsen kalder „lokale EU'er“. Landmændene, som er længst væk fra lovgivningsprocesserne i Bruxelles, er i denne proces nogle af dem, som mærker EU-lovene mest og har størst indflydelse på, hvordan de implementeres i praksis.

I sin definition af, hvorledes socialismen kan forstås, trækker Knudsen især på antropolog Katherine Verderys analyse af forholdet til ejendom under socialismen.

Verdery påpeger, at for at forstå dette forhold skal man se på, hvilke *muligheder* folk havde for at *administrere* ejendom – og ikke selve retten til at eje (s. 44-46). Dette havde indflydelse på fordelingen af jord mellem folk efter socialismens sammenbrud, hvor især de, der under socialismen havde administreret jorden – samt deres personlige netværk – blev begunstiget af privatiseringen (s. 45). Sådanne strukturer er ifølge Knudsen vigtige for at forstå de måder, hvorpå EU-love bliver praktiseret.

I den første del af analysen viser Knudsen, at Litauens forberedelse til indtrædelsen i EU startede allerede ved socialismens fald, og at EU i 1990'erne animerede de store socialistiske kollektivlandbrug til at omlægge sig til mindre semisubsistenslandbrug. Denne omlægning har dog netop forhindret EU's ønskede effektivisering, da jorden i første omgang blev uhensigtsmæssigt fordelt, og de små landbrug blev overtaget af den ældre generation. I dag er 49 procent af landmændene over 60 år gamle, og et vigtigt mål for EU er at få den yngre del af befolkningen til at igangsætte og gennemføre en moderne landbrugsudvikling.

Dernæst analyserer Knudsen „interfaces“ mellem lokale repræsentanter for staten og landmænd, hvor der bliver holdt informationsmøder vedrørende nye regler for mælkekvoter og vigtigheden af at indgå kontrakter. De ældre landmænd, som dukker op til møderne, er dog paradoksalt nok den forkerte målgruppe for EU's initiativer, som især retter sig mod yngre landmænd. De ældre undrer sig blandt andet over, at de skal indgå kontrakter med alle, de samarbejder med – også familie og venner. Det har de aldrig gjort før. Dertil refererer Knudsen til lokale politikeres sponsorater til venner, deres dyre biler og store fester, som de bruger EU-midler til. Knudsen mener, det hænger sammen med socialistiske måder at føre politik på, hvor politik i høj grad hænger sammen med at pleje personlige netværk.

Efterfølgende bidrager Knudsen med en statistisk analyse af landbrugsudviklingen fra 2002-2007, hvor hun blandt andet sætter fokus på de mange enlige køer, der er at finde på gårdene. Dette mener Knudsen blandt andet skyldes det EU-støttede Early Retirement-program, som støtter landmænd over 55 år i at trække sig tilbage, maksimalt eje én ko og ikke sælge mælk. Mange beholder den ene ko, da tidligere erfaringer har vist, at det er mere stabilt at eje en ko end at sætte sin lid til landets institutioner. Mælkepriser er desuden med til at ekskludere en del landmænd fra mælkeproduktionen, da det ikke kan betale sig alene at sælge mælk fra kun et par køer. Dette viser sig ifølge Knudsen at være det mest effektive middel til at ekskludere ældre landmænd.

Et andet interessant eksempel er den lokale markedshal, hvor Knudsen demonstrerer, at det ikke altid er muligt for lokale landbrugsproducenter at leve op til EU-standarder. En del sælger derfor deres varer illegalt, og der skabes

„insidere“ og „outsidere“ ved markedshallen. Insidernes og outsiders vej krydser dog hinanden, da især de legale insidere bliver nødt til at købe varer illegalt. Insidere er ikke de bedst stillede, da købere ofte foretrækker de billige illegale sælgere.

Til sidst i bogen giver Knudsen en god antropologisk afrunding ved at analysere EU's betydning for et så klassisk emne som familiestrukturer. Europeanization har – som det måske ellers kunne forventes – ikke medført mere individualisme, men har forstærket slægtskabsforpligtelserne. Selvom mange unge emigrerer til byen eller Vesteuropa, er de stadig forpligtede til at hjælpe familien hjemme, hvor det især er de ældre kvinder og unge mænd, som bærer byrden med at tage sig af gårdene på landet. Da mændenes levealder er lavere end kvindernes, forventes kvinderne at overtage husholdningen efter mandens formodede tidligere død. De ældre kvinder får ikke megen pension udbetalt, og gårdenes eksistens opretholdes af de ældre kvinders og unge mænds arbejde på gårdene. Eksemplerne viser altså, at EU's love og politikker ikke altid munder ud i de ønskede praksisser og betydninger hos lokale politikere og semisubsistenslandmændene, som tilpasser love og politikker til deres egen hverdag gennem „practical negotiations“.

Knudsen underbygger sine analytiske pointer med interessant og levende empiri. Hun har udført et års deltagerobservation, gennemført ca. 70 interviews og dertil lavet en spørgeskemaundersøgelse sidst i sit feltarbejde. Hun bruger det statistiske materiale således, at det underbygger den altovervejende og meget fremtrædende empirisk funderede kvalitative del. Monografien giver en overbevisende indsigt i den ambivalens ved EU, som Knudsens informanter oplever i „Europeanization“-processen. I denne proces er det ikke alene EU-love, som sætter dagsordenen, men også lokale normer og love, som ofte vejer tungere end EU's love. „Practical negotiations“ er her et velegnet begreb til at give indblik i netop denne proces. Dette giver anledning til interessante og kritiske overvejelser omkring instrumentelle opfattelser af lovgivning samt den magt, EU har til at definere inklusions- og eksklusionskriterier for unionens medlemslande. Hermed kan læseren også overveje det orientalismeforhold, der kan komme til udtryk mellem de gamle EU-lande (Vesteuropa) og de nye EU-lande (Østeuropa).

Både Knudsen og hendes informanter opfatter mange situationer, handlinger og strukturer som levn fra mange års socialisme, og jeg er ikke uenig i denne iagttagelse og forklaringsmodel. Der er ingen tvivl om, at socialistiske strukturer har haft en betydningsfuld indflydelse på, hvordan EU-love er blevet implementeret og praktiseret i Litauen. Alligevel bør man som læser overveje den analytiske betydning af at anskue et land, en handling, en situation og/eller et menneske som udtryk for (post)socialisme. Min opfattelse er, at Knudsen kunne have gjort mere ud af en refleksion over sin egen analyse, hvor især socialistiske

strukturer kommer til at være meget dominerende som forklaring på, hvordan folk forhandler EU-lovene i praksis. For eksempel angående lokale politikeres lidt for flotte sponsorater til personlige netværk kan man stille det spørgsmål, om alene en (post)socialistisk forklaring er fyldestgørende, eller om der også kunne være andet på spil – fx klientelisme. Som Knudsen selv skriver, anser EU den ældre litauiske generation for at være levn fra socialismen, som bremser landbrugsudviklingen i Litauen. I den forbindelse kunne det være givende, hvis Knudsen i højere grad havde brudt med sådanne forestillinger og sat analysen i et tydeligere komparativt perspektiv til den antropologiske debat om blandt andet modernitet, globalisering og udvikling. Men monografien giver bestemt mulighed for at reflektere videre over dette.

Knudsen bidrager med en spændende og betydningsfuld indsigt og viser, at lokale historiske, økonomiske og sociale forhold bliver afgørende for praktiseringen af EU-love og -politikker. Og alt dette er fremstillet på en læsevenlig og interessant måde!

*Astrid Stampe Knippel, stud.scient.anth.
Institut for Antropologi
Københavns Universitet*

DAVID CRAWFORD & RACHEL NEWCOMB (eds): Encountering Morocco: Fieldwork and Cultural Understanding. (Series: Public Cultures of the Middle East and North Africa). Bloomington: Indiana University Press 2013. 284 sider. ISBN 978-0-253-00911-1. Pris: USD 28 (pb).

Encountering Morocco er det nyeste skud på stammen af bøger, der handler om de udfordringer, som antropologer møder, når de er på feltarbejde. Formålet med antologien er at vise, at antropologisk feltarbejde kan være meget forskelligt, selv om det foregår i samme land, og at der inden for dette land også kan være store forskelle. Antologien består af en introduktion, 10 kapitler samt et efterskrift.

Under et feltarbejdsophold er det helt naturligt, at antropologen oplever sig selv på en ny måde og derfor også stiller spørgsmål omkring sin egen rolle og er kritisk over for selve feltarbejdet. Et tidligere kendt eksempel herpå er Paul Rabinows bog *Symbolic Domination: Cultural Form and Historical Change in Morocco*, der blev udgivet i 1975.

I *Encountering Morocco* henvises der i mange af kapitlerne til Rabinow, som især bliver grundigt behandlet i Deborah Kapchans bidrag „Reflecting on Moroccan Encounters: Meditations on Home, Genre, and the Performance of Everyday Life“. Her relaterer Kapchan sine mange års erfaringer til *Symbolic*